

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Сумський державний університет

Центр заочної, дистанційної та вечірньої форм навчання

(повна назва інституту/факультету)

Кафедра економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування

(повна назва кафедри)

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

Олександра КАРІНЦЕВА

_____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавр

зі спеціальності 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність
освітньо-професійної програми Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

на тему: Особливості формування малого та середнього бізнесу в Україні

Здобувачки групи ПТБЗ-01с Снігур Єлизавета Олегівна

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____
(підпис)

СНІГУР Єлизавета

Керівник к.е.н., асистент В'ячеслав ВОРОНЕНКО _____

*Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет*

**КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувачка кафедри економіки,
підприємництва
та бізнес-адміністрування
_____ Олександра КАРІНЦЕВА
«___» _____ 20__ р.

**ЗАВДАННЯ
до кваліфікаційної роботи
для здобуття освітнього ступеня «бакалавр»**

Студентки групи ПТБЗ-01с, 4 курсу ЦЗДВН
Спеціальність: 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
Освітня програма: 6.076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Снігур Єлизавета Олегівна

Тема кваліфікаційної роботи: Особливості формування малого та середнього бізнесу в Україні

Затверджена наказом по СумДУ № 0594-VI від «30» травня 2024 р.

Термін подання здобувачем вищої освіти завершеної кваліфікаційної роботи: до «07» червня 2024 р.

Вихідні дані до роботи: нормативні й законодавчі акти, матеріали статистичної звітності, інструкції та положення, матеріали монографій, періодичних видань, підручників і навчальних посібників, результати опитувань підприємств тощо.

Зміст основної частини кваліфікаційної роботи (перелік питань, що підлягають розробленню):

– визначити сутність підприємницької діяльності та загальних засад функціонування господарських одиниць в Україні;

- огляд нормативно-правового поля створення та функціонування підприємств;
- визначення меж впливу органів держрегулювання в області підприємницької діяльності;
- аналіз основних організаційно-правових форм суб'єктів господарювання;
- дослідження класифікації підприємницьких структур за ознакою величини;
- аналіз відновлення ділової активності бізнесу за період повномасштабної війни в країні;
- аналіз динаміки кількості суб'єктів МСП;
- дослідження алгоритму створення суб'єкта МСП;
- визначення методичних засад обліку та оподаткування на суб'єктах МСП;
- дослідження перспектив цифрових трансформацій у бізнесових структурах
- аналіз основних проблем на шляху розвитку малого та середнього бізнесу в Україні та визначення можливих шляхів їх вирішення.

Дата видачі завдання: «29» січня 2024 р.

Керівник кваліфікаційної роботи: к.е.н., В'ячеслав ВОРОНЕНКО

Завдання прийняла до виконання: «30» січня 2024 р. _____

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ I. Основи підприємницької діяльності в Україні	6
1.1 Нормативно-правова база регулювання підприємницької діяльності в Україні.....	6
1.2 Основні організаційно-правові форми підприємницьких структур та підходи до їхньої класифікації.....	11
1.3 Сучасні тенденції створення та функціонування малого та середнього бізнесу в Україні.....	16
Розділ II. Методичні засади функціонування малого та середнього бізнесу в Україні.....	23
2.1 Особливості створення та функціонування малих та середніх підприємств.....	23
2.2 Методичні основи оподаткування та обліку на малих та середніх підприємствах.....	28
Розділ III. Напрямки вдосконалення функціонування малого та середнього бізнесу в Україні.....	33
3.1 Перспективи цифрових трансформацій у бізнесових структурах.....	33
3.2 Аналіз перешкод на шляху розвитку малого та середнього бізнесу в Україні та можливі шляхи їх подолання.....	38
Висновки.....	44
Список використаної літератури.....	46

ВСТУП

В Україні малий та середній бізнес відіграють важливу роль у економічному розвитку країни, сприяючи створенню робочих місць, стимулюючи інновації та забезпечуючи різноманітність на ринку. Однак, формування та розвиток малого та середнього бізнесу в Україні супроводжується численними викликами та особливостями. Від постсоціалістичних перетворень до глобальних економічних процесів, підприємці в Україні мають стикатися з унікальними перешкодами та можливостями на своєму шляху до успіху [46, 50, 52, 53, 54, 57, 60, 61, 65, 71, 80].

Починаючи з випробувань з реєстрації та регулювання, які можуть бути складними та заборонними, та закінчуючи конкуренцією з боку великих корпорацій та викликами в умовах економічних нестабільностей, підприємці мають шукати нові стратегії та інноваційні підходи для досягнення успіху [48, 49, 57, 66, 72, 73, 79, 81]. Однак, не дивлячись на ці виклики, малі та середні підприємства продовжують знаходити способи виживання та розвитку, вносячи суттєвий внесок у соціально-економічний розвиток країни.

У даному дослідженні ми розглянемо особливості формування малого та середнього бізнесу в Україні, вивчаючи різноманітні аспекти, включаючи юридичні, фінансові, соціальні та економічні. Ми дослідимо тенденції, виклики та можливості, що впливають на розвиток малого та середнього бізнесу в Україні, та розглянемо стратегії та рекомендації для підприємців, які прагнуть пройти успішний шлях у цьому середовищі [45, 51, 55, 62, 63, 83].

Мета дослідження: пошук стратегій подолання викликів, що виникають перед малим та середнім бізнесом в Україні сьогодні.

Об'єкт дослідження: малі та середні підприємницькі одиниці.

Предмет дослідження: методично-організаційні засади створення та функціонування малого та середнього бізнесу.

РОЗДІЛ I. ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

1.1 Нормативно-правова база регулювання підприємницької діяльності в Україні

Розвиток підприємницької діяльності в Україні є надзвичайно важливим. Підприємницька діяльність є основним двигуном економічного зростання. Створення нових підприємств і розвиток існуючих сприяє підвищенню ВВП, збільшенню податкових надходжень і зменшенню залежності від зовнішніх позик. Окрім цього створюються нові робочі місця, що є особливо важливим у контексті високого рівня безробіття. Це допомагає знизити соціальну напругу та покращити рівень життя населення. Малі та середні підприємства часто є рушіями інновацій, оскільки вони швидше реагують на зміни ринку і потреби споживачів. Це стимулює конкуренцію та підвищує якість продукції та послуг. Зростання кількості стартапів в Україні свідчить про високий потенціал і творчість українських підприємців. Це привертає увагу міжнародних інвесторів і створює позитивний імідж країни на світовій арені.

Підприємницька діяльність сприяє розвитку регіонів, що призводить до зменшення міграції населення до великих міст і наближує країну до збалансованого розвитку.

Також розвиток підприємницької діяльності знаходиться в центрі багатьох урядових програм і реформ, спрямованих на спрощення бізнес-процедур, зменшення бюрократії, покращення доступу до фінансів та створення сприятливого бізнес-клімату.

Перш за все нами було проаналізовано основну термінологію. Нижче наведено декілька визначень підприємницької діяльності:

1) Підприємницька діяльність — це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється

суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [17].

2) особливий вид діяльності, в основі якої лежать певні критерії. Зокрема, підприємець виступає посередником у поєднанні ресурсів землі, капіталу і праці в єдиний процес виробництва товару чи послуги, беручи відповідальність за прийняття основних рішень з розвитку підприємства та вводячи на ринок нові продукти, виробничі технології чи форми організації підприємства, при цьому неодмінно будучи готовим йти на ризик [11].

3) Підприємництво - це діяльність зі створення бізнесу або підприємств, беручи на себе фінансові ризики в надії отримати [3]. Підприємництво визначається як діяльність із заснування бізнесу або підприємств, прийняття фінансових ризиків у надії на отримання прибутку та характеризується інноваціями та ризикованою поведінкою [2]. Підприємницька діяльність в Україні регулюється комплексом законів, нормативних актів та регулятивних органів. Про регулювання підприємницької діяльності можна говорити в декількох напрямках.

Перш за все це адміністративні процедури. Підприємства мають дотримуватися низки адміністративних вимог, зокрема щодо реєстрації бізнесу, отримання ліцензій та дозволів, дотримання стандартів безпеки та якості тощо.

Важливу роль відіграє податкове регулювання. Податковий кодекс та низка законів та нпа регулюють порядок адміністрування податків та зборів (податку на прибуток, ПДВ, акцизу тощо). Важливий аспект також складає трудове законодавство (Закони, які регулюють трудові відносини між підприємствами та їх працівниками, включаючи умови праці, заробітну плату, відпустки та інші аспекти).

Фінансове регулювання включає нормативи Національного банку України щодо валютного контролю, питань фінансової звітності, а також регулювання фінансових послуг.

Наступний напрямок це регулювання відносин з споживачами та конкуренції (захист прав споживачів, антимонопольне законодавство та інші закони, спрямовані на забезпечення конкуренції на ринку).

Ще один аспект правового регулювання підприємницької діяльності це законодавство щодо інтелектуальної власності. Регулює права на винаходи, авторські права, товарні знаки та інші аспекти інтелектуальної власності.

Ці аспекти регулювання підприємницької діяльності спрямовані на забезпечення законності, розвитку бізнесу та захисту інтересів різних зацікавлених сторін, включаючи підприємства, споживачів та державу.

ЗУ «Про підприємництво» визначає основні положення функціонування підприємницьких структур в Україні, права, обов'язки та гарантійні права, обмеження на здійснення господарської діяльності чи окремих її видів тощо.

Податковий кодекс України [15] є основним законодавчим актом, що регулює систему оподаткування в Україні. Деякі розділи ПКУ присвячено окремим податкам чи платежам, як от

- податок на доходи фізичних осіб (визначає ставки податку на доходи фізичних осіб, об'єкти оподаткування, порядок їх обчислення та сплати);
- податок на прибуток підприємств (встановлює правила оподаткування прибутку підприємств, об'єкти оподаткування, звільнення від оподаткування, відрахування податку тощо);
- податок на додану вартість (визначає правила оподаткування операцій з відчуження товарів та послуг, відрахування ПДВ, порядок реєстрації платників ПДВ тощо);
- податки на майно (регулювання оподаткування різних видів майна, включаючи землю, нерухомість, транспортні засоби та інше);
- споживчі податки: (акцизний податок на певні види товарів (пальне, алкогольні напої, тютюнові вироби), а також інші податки та платежі, пов'язані зі споживанням).

Також ПКУ висвітлено адміністративні та процедурні питання. Описано процедури реєстрації платників податків, порядок подання звітності, проведення податкових перевірок та інші аспекти адміністрування податків. Також ПКУ визначає правові механізми та відповідальність, визначає правові механізми захисту прав платників податків та відповідальність за порушення податкового законодавства.

Податковий кодекс України має велике значення для бізнесу та населення країни, оскільки він визначає правила оподаткування та спрямований на забезпечення фінансової стабільності держави.

Держава провадить регулювання підприємницької діяльності через:

- законодавче забезпечення свободи конкуренції, захист споживачів від проявів недобросовісної монополізму та конкуренції у всіх сферах підприємницької діяльності;

- фінансово-кредитну та податкову політику, яка включає встановлення ставок податків і відсотків за державні кредити, ціни та правила ціноутворення, валютний курс податкові пільги, розмір економічних санкцій;

- визначення соціальних норм діяльності підприємства, за якими підприємець зобов'язаний забезпечити відповідні умови праці, оплату праці не нижче встановленого мінімального рівня, охорону праці, а також соціальне й медичне страхування та соціальне забезпечення;

- залучення підприємців до виконання різноманітних науково-технічних та економічних державних та регіональних програм;

- укладання договорів на виконання робіт та здійснення послуг для державних потреб;

- встановлення екологічних норм і нормативів [9, 43, 44, 67, 68, 74, 77, 78, 82, 84].

Серед основних державних органів, що регулюють підприємницьку діяльність в Україні наступні:

- Міністерство економіки
- Міністерство фінансів
- Державна служба статистики
- Державна податкова служба
- Державна прикордонна служба
- Державна служба України з питань праці
- Антимонопольний комітет України
- Державна служба з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів України

Це не вичерпний перелік органів держрегулювання, можуть бути інші додаткові органи або структурні підрозділи, які також регулюють або надають підтримку підприємництву в Україні.

Можна визначити рід проблем у державному регулюванні підприємницької діяльності в Україні, зокрема:

1. Бюрократія та адміністративні перешкоди (довгі та складні процедури реєстрації бізнесу, отримання ліцензій, дозволів та інші адміністративні перешкоди часто ускладнюють створення та розвиток підприємств)

2. Корупція може стати серйозною перешкодою для розвитку бізнесу, оскільки підприємці можуть бути вимушені сплачувати хабарі або отримувати некоректний адміністративний тиск.

3. Нестабільність законодавства (часті зміни законодавства та невизначеність у діючих нормах можуть призвести до неспокою та невпевненості серед підприємців щодо умов їх діяльності)

4. Недостатня ефективність контролю та нагляду (недостатній контроль з боку державних органів може призвести до недотримання підприємствами законодавства та порушень в галузі оподаткування, які в свою чергу можуть вплинути на конкуренцію та фінансову стабільність)

5. Високі податкові навантаження (високий рівень податків та обов'язків, а також складність податкової системи, можуть створювати додаткові фінансові труднощі для підприємств, особливо для малих та середніх підприємств)

6. Відсутність чи складність доступу до фінансування (для багатьох підприємств важко отримати доступ до кредитів та інших джерел фінансування через високі відсоткові ставки, недостатній розвиток фінансового ринку та вимоги щодо забезпечення).

7. Низький рівень правової культури (низький рівень правової культури серед підприємців та у населення загалом може призвести до порушень законодавства, а також до недовіри до правової системи)

Ці проблеми потребують системних реформ у сфері державного регулювання підприємницької діяльності для створення сприятливого клімату для бізнесу та економічного розвитку країни.

Таким чином, визначено нормативно-правове поле функціонування господарських суб'єктів та органи, що займаються держрегулюванням господарської діяльності. Окреслено основні проблеми та неузгодженості в законодавстві та процесі держрегулювання, що створюють перешкоди для підприємницької діяльності.

1.2 Основні організаційно-правові форми підприємницьких структур та підходи до їхньої класифікації

Організаційно-правова форма господарювання - форма здійснювання господарської діяльності з відповідною правовою основою, яка визначає характер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності по зобов'язаннях підприємства (організації), порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо [12].

Згідно Цивільного кодексу України юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом. Товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом.

Установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна [26].

Найпоширеніші організаційно-правові форми:

1. Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ). Це одна з найпоширеніших форм для малих та середніх підприємств. Власники (учасники) не несуть особистої відповідальності за зобов'язаннями підприємства, а їхні зобов'язання обмежені внеском в статутний капітал.

2. Акціонерне товариство (АТ). У цій формі власники є акціонерами, які володіють акціями компанії. Вони не несуть особистої відповідальності за зобов'язаннями підприємства, але можуть мати обмеження на відчуження акцій.

3. Індивідуальний підприємець (ФОП). Це форма, де фізична особа самостійно здійснює підприємницьку діяльність. ФОП не має окремого правового статусу від власника, тому він несе безумовну відповідальність за зобов'язаннями свого бізнесу.

4. Командитне товариство. В цій формі один або кілька учасників є партнерами з обмеженою відповідальністю, а інші - партнерами з необмеженою відповідальністю. Партнери з необмеженою відповідальністю несуть безумовну відповідальність за зобов'язаннями партнерства, тоді як партнери з обмеженою відповідальністю не несуть відповідальності понад свої внески.

5. Кооператив. Це форма, в якій підприємство засноване на спільній власності та управлінні своїми членами, які водночас є його споживачами або виробниками.

Усі підприємства можуть належати до мікропідприємств, малих, середніх або великих підприємств

Таблиця 1.1 – Класифікація підприємницьких структур за ознакою величини

Згідно ЗУ Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні	Згідно Господарського кодексу України
Мікропідприємства	
<p>Мікропідприємствами є підприємства, показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передуює звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв:</p> <ul style="list-style-type: none"> • балансова вартість активів — до 350 тисяч євро включно; • чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) — до 700 тисяч євро включно; • середня кількість працівників — до 10 осіб включно. 	<p>Суб'єктами мікропідприємництва є юрособи — суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.</p>
Малі підприємства	
<p>Малими є підприємства, які не відповідають критеріям для мікропідприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передуює звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв:</p> <ul style="list-style-type: none"> • балансова вартість активів — до 4 мільйонів євро включно; • чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) — до 8 мільйонів євро включно; • середня кількість працівників — до 50 осіб включно. 	<p>Суб'єктами малого підприємництва є: юридичні особи — суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.</p>
Середні підприємства	
<p>Середніми є підприємства, які не відповідають критеріям для малих підприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передуює звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв:</p>	<p>Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва.</p>

<ul style="list-style-type: none"> • балансова вартість активів — до 20 мільйонів євро включно; • чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) — до 40 мільйонів євро включно; • середня кількість працівників — до 250 осіб включно. 	
Великі підприємства	
<p>Великими є підприємства, які не відповідають критеріям для середніх підприємств та показники на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом з таких критеріїв:</p> <ul style="list-style-type: none"> • балансова вартість активів — понад 20 мільйонів євро; • чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) — понад 40 мільйонів євро; • середня кількість працівників — понад 250 осіб. 	<p>Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи — суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом НБУ.</p>

* Для визначення відповідності критеріям, зазначеним в євро, застосовується офіційний курс гривні щодо іноземних валют (середній за період), розрахований на підставі курсів Нацбанку, що встановлювались для євро протягом відповідного року. При цьому встановлено два зауваження:

1) новоутворені підприємства під час визначення відповідності критеріям застосовують показники на дату складання річної фінансової звітності. Тобто у першому звітному періоді (яким вважається рік з дати початку створення підприємства до 31 грудня) нові підприємства вперше визначатимуть, до якої категорії вони належать, за результатами власної діяльності в такому році;

2) якщо підприємство однієї з наведених категорій за показниками річної фінансової звітності протягом двох років поспіль не відповідає наведеним критеріям, воно відноситься до відповідної категорії підприємств. Отже, передбачено можливість автоматичного переходу з однієї категорії підприємств до іншої. Але такий перехід можливий протягом двох років — тобто, наприклад, якщо у одному році велике підприємство відповідає критеріям середнього, статус середнього підприємства воно отримає лише в наступному звітному році, і то якщо відповідатиме критеріям середнього підприємства за показниками фінзвітності такого року [12].

Для визначення категорії підприємства потрібно скористатися правилами, установленими ч. 2 ст. 2 Закону № 996.

Правило 1. Новостворені підприємства для визначення свого розміру застосовують показники з першої річної фінансової звітності. Тобто підприємство, створене в 2021 році, визначає свою розмірну категорію за даними фінзвітності за 2021 рік.

Наприклад, підприємство створено в липні 2021 року. Згідно з показниками фінзвітності за 2021 рік воно є малим. Тому в 2021 році воно буде вважатися малим підприємством, і для складання фінзвітності за цей рік йому можна керуватися нормами НП(С)БО 25.

Правило 2. Для віднесення до певної категорії показники підприємства повинні відповідати як мінімум двом із трьох установлених критеріїв (див. п. 1–3 таблиці вище). При цьому підприємство вважається:

- малим – якщо не відповідає критеріям мікропідприємства;
- середнім – якщо не відповідає критеріям малого підприємства;
- великим – якщо не відповідає критеріям середнього підприємства.

Правило 3. Для визначення у звітному році категорії підприємства, створеного в минулі роки, беруть показники фінзвітності такого підприємства за рік, що передує звітному. Для визначення категорії підприємства в 2018 році (коли вперше були введені розмірні критерії) потрібно було орієнтуватися тільки на показники фінзвітності за 2017 рік [18]. А щоб установити категорію підприємства в 2021 році, треба було брати показники фінзвітності за 2020 і 2019 роки.

Правило 4. Якщо підприємство однієї із чотирьох зазначених категорій за показниками річної фінзвітності протягом двох років підряд не відповідає наведеним критеріям, воно відноситься до відповідної категорії підприємств [16].

Для цілей складання фінансової звітності важливо, до якої категорії (великих, середніх, малих або мікро-) належить підприємство.

Розмір підприємства безпосередньо впливає на:

– МСФЗ-обов'язок – великі підприємства зобов'язані складати звітність за міжнародними стандартами [16].

– обов'язок оприлюднювати фінзвітність і в які строки – середні та великі підприємства, а також фінансові установи та недержавні пенсійні фонди, що належать до мікро- та малих підприємств, зобов'язані оприлюднювати річну фінансову звітність разом з аудиторським звітом [8].

– подання електронних податкових декларацій – великі та середні підприємства подають фіскалам податкові декларації виключно в електронній формі. Ця вимога поширюється і на фінансову звітність, яку прибутківці подають у складі декларації з податку на прибуток. Але якщо, наприклад, мале підприємство подає прибуткову декларацію в електронному вигляді, то й фінансову звітність — її невід'ємний додаток — теж подають в електронній формі.

1.3 Сучасні тенденції створення та функціонування малого та середнього бізнесу в Україні

Малий та середній бізнес в Україні переживає нелегкі часи, проходить через ряд викликів, починаючи від світових криз, анексії Криму, пандемії, повномасштабної війни в країні. Економічна нестабільність призвела до невпевненості серед підприємців та загального економічного спаду. А той бізнес, що залишається на плаву, стикається з великою кількістю адміністративних перешкод, високий рівень корупції та недостатнє виконання правових норм часто ускладнюють життя малих та середніх підприємств.

Також для багатьох малих та середніх підприємств є проблематичним доступ до фінансування, зокрема через високі відсоткові ставки та вимоги щодо забезпечення.

Особливої актуальності набувають технологічні виклики. Сучасні технологічні та цифрові тенденції можуть бути складними для реалізації для малих та середніх підприємств, особливо для тих, які не мають достатньої ресурсів не є експертами [47, 56, 58, 59, 64, 69, 70, 75, 76].

Проте, не дивлячись на ці виклики, малий та середній бізнес залишається важливим рушійним фактором економічного розвитку України. Держава вживає заходів для покращення умов для розвитку цього сектору, таких як спрощення адміністративних процедур, створення фінансових інструментів для підтримки бізнесу та розвиток інноваційних технологій.

В умовах війни багато підприємств зупинили свою діяльність, призупинили чи працюють з певними обмеженнями.

Основні виклики, що вплинули на це наступні:

- скорочення кількості партнерів та клієнтів,
- підвищення цін на пальне;
- перебої з енергопостачанням;
- порушення логістики та процесів постачання;
- скорочення трудових ресурсів;
- фінансові втрати через пошкодження майна та пов'язані з вимушеною релокацією бізнесу.

Згідно з дослідженням ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій», середній бізнес показує кращі темпи економічного відновлення порівняно з підприємствами інших розмірів. Найвище значення Індексу відновлення ділової активності середні підприємства мали у липні-листопаді 2023 року, середній бізнес разом з великим демонструє кращі темпи зростання виробничих показників – обсягів виробництва, продажів, нових замовлень, експорту. Він випереджає великий бізнес за рівнем завантаження виробничих потужностей [22].

Щомісячний індекс очікувань ділової активності (ІОДА) — інструмент оперативної оцінки та відстеження тенденцій розвитку економіки. Індекс

розраховується на основі опитувань українських підприємств реального сектору економіки [10].

Також на основі опитування бізнесу аналізується Індекс економічного відновлення. Згідно з дослідженням ІЕД, середній бізнес показує кращі темпи економічного відновлення порівняно з підприємствами інших розмірів. Найвище значення Індексу відновлення ділової активності середні підприємства мали у липні-листопаді 2023 року, середній бізнес разом з великим демонструє кращі темпи зростання виробничих показників – обсягів виробництва, продажів, нових замовлень, експорту. Він випереджає великий бізнес за рівнем завантаження виробничих потужностей.

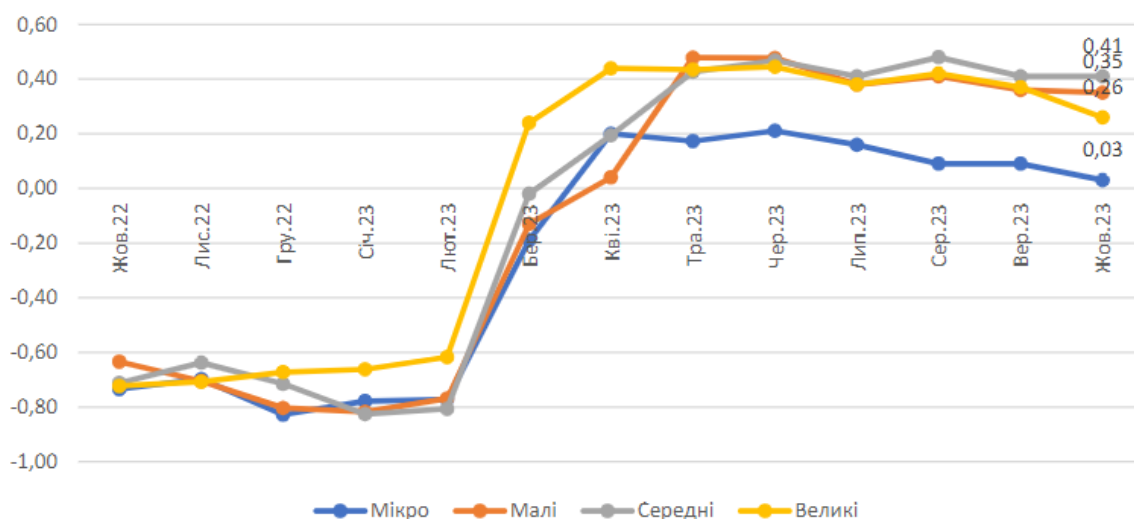

Рисунок 1.1 – Індекс економічного відновлення

За даними на жовтень 2023 року, середні компанії мають найвищий Індекс відновлення ділової активності – 0,41. Для порівняння: відповідний індекс для малих підприємств становить 0,35, для великих – 0,26, а для мікропідприємств – 0,03.

Нижче в таблиці 1.2 наведено статистичну інформацію стосовно кількості діючих суб'єктів господарювання за період 2010-2022 рр.

Згідно таблиці 1.2 бачимо, що великі підприємства займають в загальній структурі меншу кількість, проте є більш стабільними та демонструють менші темпи скорочення за малі та середні. Великі

підприємства часто мають більший розмах діяльності та можуть бути присутніми на різних ринках або галузях. Це дозволяє їм зменшити ризик, пов'язаний зі змінами у конкретній галузі чи регіоні. Великі компанії зазвичай мають більші фінансові ресурси, що дозволяє їм витримувати економічні труднощі. Більші розміри дозволяють великим компаніям отримувати економії в масштабах виробництва, закупівель, маркетингу тощо. Це може знижувати витрати на одиницю продукції і підвищувати ефективність. Показник середнього темпу приросту за досліджуваний період фіксується на рівні -10,4, що майже вдвічі нижче за аналогічний показник малих та середніх підприємств.

Таблиця 1.2 – Кількість діючих суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва, одиниць

	Суб'єкти великого підприємництва, одиниць				Суб'єкти середнього підприємництва, одиниць				Суб'єкти малого підприємництва, одиниць				З них суб'єкти мікропідприємництва, одиниць			
		Δ1	Δ2	Тпр		Δ1	Δ2	Тпр		Δ1	Δ2	Тпр		Δ1	Δ2	Тпр
2010	586	-	-	-	21343	-	-	-	2161999	-	-	-	2093688	-	-	-
2011	659	73	1,125	12,457	21059	-284	0,987	-1,331	1679902	-482097	0,777	-22,299	1608819	-484869	0,768	-23,159
2012	698	39	1,191	19,113	20551	-508	0,963	-3,711	1578878	-101024	0,730	-26,971	1510776	-98043	0,722	-27,841
2013	659	-39	1,125	12,457	19210	-1341	0,900	-9,994	1702201	123323	0,787	-21,267	1637180	126404	0,782	-21,804
2014	497	-162	0,848	-15,188	16618	-2592	0,779	-22,138	1915046	212845	0,886	-11,422	1859887	222707	0,888	-11,167
2015	423	-74	0,722	-27,816	15510	-1108	0,727	-27,330	1958385	43339	0,906	-9,418	1910830	50943	0,913	-8,734
2016	383	-40	0,654	-34,642	15113	-397	0,708	-29,190	1850034	-108351	0,856	-14,429	1800736	-110094	0,860	-13,992
2017	399	16	0,681	-31,911	15254	141	0,715	-28,529	1789406	-60628	0,828	-17,234	1737082	-63654	0,830	-17,032
2018	446	47	0,761	-23,891	16476	1222	0,772	-22,804	1822671	33265	0,843	-15,695	1764737	27655	0,843	-15,712
2019	518	72	0,884	-11,604	18129	1653	0,849	-15,059	1922978	100307	0,889	-11,056	1864013	99276	0,890	-10,970
2020	512	-6	0,874	-12,628	17946	-183	0,841	-15,916	1955119	32141	0,904	-9,569	1898902	34889	0,907	-9,303
2021	610	98	1,041	4,096	17811	-135	0,835	-16,549	1937827	-17292	0,896	-10,369	1880858	-18044	0,898	-10,165
2022	494	-116	0,843	-15,700	15037	-2774	0,705	-29,546	1716977	-220850	0,794	-20,584	1671558	-209300	0,798	-20,162
Тпр _{сер}	-10,438				-18,508				-15,859				-15,837			

* Δ1 – абсолютне відхилення, Δ2 – відносне відхилення, Тпр – темп приросту, Тпр_{сер} – темп приросту середній

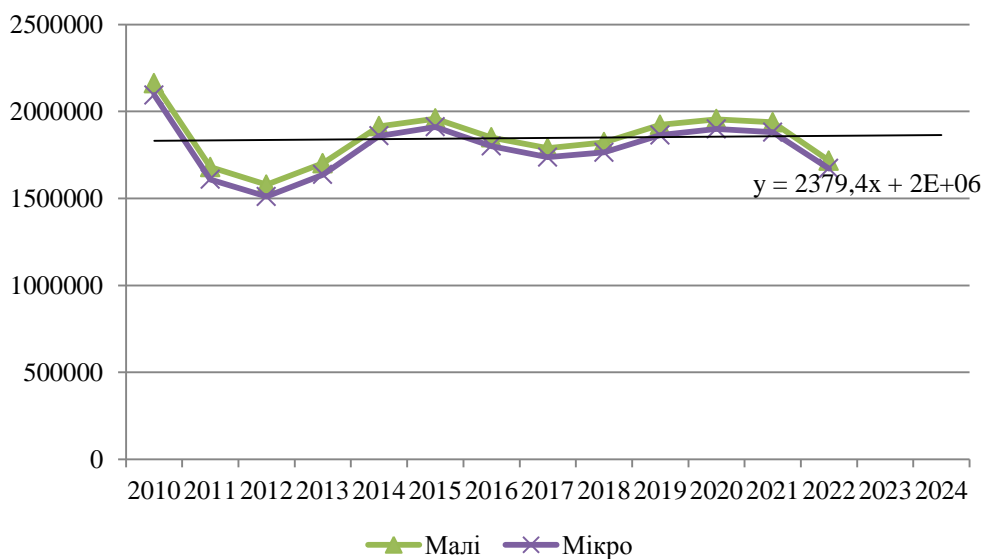

Рисунок 1.2 – Динаміка та прогнозне значення кількості суб'єктів малого та мікропідприємництва

Прогнозне значення демонструє певне зростання показника. Поряд із викликами та труднощами можна говорити і про деякі позитивні тенденції, адже бізнес адаптується до сучасних умов та викликів. Говорячи про малі та мікропідприємства можна зазначити, що їхніми перевагами є вищий рівень адаптивності, мобільності, їм простіше релокуватися, налаштувати певні бізнес-процесу онлайн, переорієнтуватися повністю або частково на електронну комерцію.

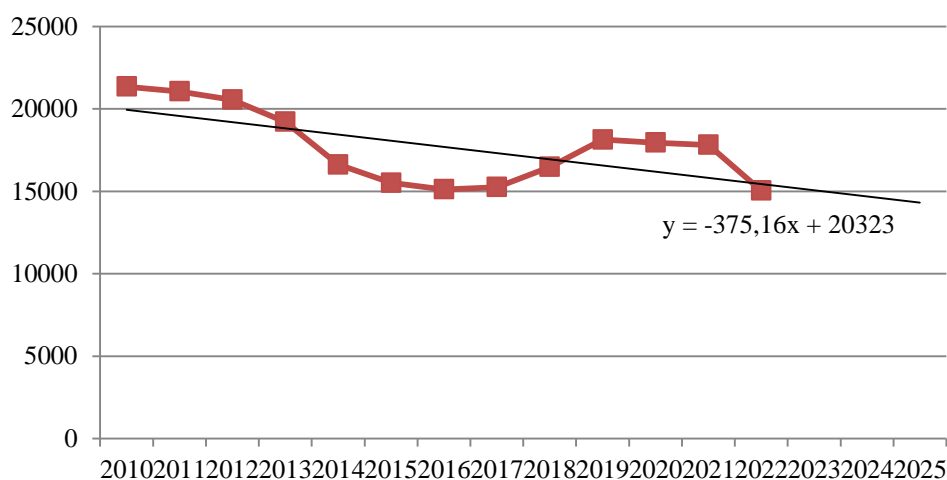

Рисунок 1.3 – Динаміка та прогнозне значення кількості суб'єктів середнього підприємництва

Щодо середніх підприємств, то у порівнянні з малими, вони мають більше стримуючих факторів. Наприклад, кадрові питання, вони мають більше кількість співробітників, що ускладнює комунікацію та бізнес-процеси. З ростом компанії зазвичай збільшується складність процесів та процедур, що може зменшувати гнучкість в реагуванні на зміни на ринку або внутрішніх умовах. У середніх компаніях часто існують більш формалізовані процедури та процеси, що може призводити до більшої консервативності та стримування змін.

РОЗДІЛ II. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

2.1 Особливості створення та функціонування малих та середніх підприємств

Створення будь-якого підприємства (у даному випадку малого чи середнього, МСП) починається з чіткої ідеї та детально розробленого бізнес-плану. Для створення МСП може бути необхідним залучення фінансування з різних джерел, таких як власні кошти, кредити, інвестиції тощо, такі підприємства зазвичай мають обмежені фінансові та людські ресурси, тому їм потрібно ефективно використовувати ці ресурси для досягнення своїх цілей. МСП зазвичай мають невелику команду співробітників, що дозволяє їм бути гнучкими та швидше реагувати на зміни. Тому більшість МСП мають просту ієрархічну структуру управління без складних бюрократичних процедур, вони можуть швидше адаптуватися до змін на ринку та внутрішніх умов. Успішні МСП часто зосереджуються на побудові довгострокових відносин з клієнтами через високу якість продуктів або послуг і персоналізований сервіс.

Суб'єкти малого чи середнього підприємництва найчастіше обирають дві організаційно-правові форми господарювання: ТОВ (товариство з обмеженою відповідальністю) або особисте підприємство (фізична особа-підприємець/ФОП). Тому ми зосредили увагу на цих двох формах та розглянули процедури їхнього створення та особливості функціонування.

Якщо бізнес засновується кількома учасниками, ці учасники роблять певні внески, то частіше обирається форма ТОВ, адже у такому випадку власники несуть відповідальність за зобов'язання компанії лише у межах тих вкладень, які були ними зроблені до статутного капіталу. ТОВ, як організаційна форма, може здатися більш стабільною та надійною

споживачам, оскільки вона відображає більш організовану та структуровану бізнес-структуру, ніж ФОП. ТОВ може мати більшу привабливість для інвесторів, оскільки вони можуть придбати частку у компанії, не надаючи прямої участі в управлінні. Окрім цього ТОВ має можливість більш швидкого та легкого росту, оскільки воно може залучати нових учасників, розширювати статутний капітал та розподіляти ризики між учасниками.

Проте існують ситуації, коли ФОП може бути більш вигідним вибором, ніж товариство з обмеженою відповідальністю.

По-перше, це швидкість та простота реєстрації, для ФОПа це набагато простіше, можна зареєструватися навіть не виходячи з дому, за допомогою цифрових послуг на порталі Дія.

По-друге, власник ФОП має повний контроль над усіма аспектами свого бізнесу. Він не повинен розділяти управління або приймати рішення з іншими учасниками, як у випадку з ТОВ.

Також перевагою є можливість застосування спрощеної системи оподаткування (хоча у деяких випадках цим податковим режимом можуть скористатися і юридичні особи).

ФОП може мати менші витрати на адміністративні послуги та обслуговування порівняно з ТОВ, оскільки не потребує певних формальностей, таких як статутний капітал, а також не вимагає оплати послуг керівних органів.

Тож перед прийняттям рішення стосовно організаційно-правової форми варто ретельно розглянути всі аспекти та вибрати той варіант, який найкраще відповідатиме потребам та цілям бізнесу.

Алгоритм реєстрації фізичної особи-підприємця виглядає наступним чином.

Для того, щоб зареєструвати ФОП можна звернутися до таких державних органів: районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, центри

надання адміністративних послуг, нотаріуси. Подати заяву на отримання послуги заявник може особисто або через законного представника чи заповнивши заяву на отримання послуги онлайн на сайті порталу Дія [7].

Документи, що необхідно надати для отримання послуги:

1. Заява про реєстрацію фізичної особи підприємцем (при подачі через Портал Дія формується в автоматичному режимі).

2. Договір (декларація) про створення сімейного фермерського господарства (за необхідності та у разі особистого звернення).

3. Письмова згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника чи органу опіки та піклування (нотаріально засвідчена) (за необхідності та у разі особистого звернення).

Повідомлення про реєстрацію чи відмову з'явиться у кабінеті громадянина і його надішлють електронною поштою. Як тільки запис про реєстрацію ФОПу з'явиться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, ви можете отримати витяг з реєстру в кабінеті громадянина. Витяг має юридичну силу – його можна видрукувати й користуватися як будь-яким іншим документом.

Якщо документи подаються особисто через державного реєстратора заявник пред'являє документ, що відповідно до закону посвідчує особу. У разі подання документів представником додатково подається примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) документа, що підтверджує його повноваження. Для цілей проведення реєстраційних дій документом, що засвідчує повноваження представника, є документ, що підтверджує повноваження законного представника особи, або нотаріально посвідчена довіреність.

У заяві на реєстрацію ФОП окрім персональних анкетних даних, місця провадження господарської діяльності обов'язково вказуються коди видів економічної діяльності, якою підприємець планує займатися. Тому потрібно завчасно вирішити це питання та обрати всі необхідні КВЕДи, так як

працювати можна буде лише за тими КВЕД, які внесені до реєстру. У процесі провадження господарської діяльності перелік КВЕДів можна змінювати.

Для реєстрації юридичної особи (зокрема ТОВ) необхідно так само звернутися до державних органів, що проводять держреєстрацію (ті ж самі, що і для ФОП) та надати пакет документів:

1. Заява щодо державної реєстрації юридичної особи (крім громадських формувань та органів влади).

2. Прохання заявника про реєстрацію юридичної особи платником податку на додану вартість та/або обрання спрощеної системи оподаткування, та/або включення до Реєстру неприбуткових установ та організацій.

3. Рішення засновників (примірник оригіналу (нотаріально засвідчену копію)).

4. Установчий документ юридичної особи (у разі створення юридичної особи на підставі власного установчого документа).

5. Документ, що підтверджує реєстрацію іноземної особи у країні її місцезнаходження (витяг із торговельного, банківського, судового реєстру тощо) (у разі створення юридичної особи, засновником (засновниками) якої є іноземна юридична особа).

6. Примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) передавального акта (у разі створення юридичної особи в результаті перетворення, злиття).

7. Примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) розподільчого балансу – у разі створення юридичної особи в результаті поділу або виділу.

8. Документи для державної реєстрації змін про юридичну особу, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (у разі створення юридичної особи в результаті виділу).

9. Документи для державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті злиття та поділу – у разі створення юридичної особи в результаті злиття та поділу.

10. Структура власності за формою та змістом, визначеними відповідно до законодавства.

11. Нотаріально засвідчена копія документа, що посвідчує особу, яка є кінцевим бенефіціарним власником юридичної особи (для фізичної особи - нерезидента та, якщо такий документ оформлений без застосування засобів Єдиного державного демографічного реєстру, - для фізичної особи - резидента).

Статут підприємства - це документ, який містить основні правила та умови, за якими функціонує підприємство. Він визначає права та обов'язки учасників (засновників, акціонерів, власників), порядок управління, фінансові умови та інші важливі аспекти діяльності компанії.

ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [19] визначає обов'язкові розділи статуту:

- повне та скорочене (за наявності) найменування Товариства;
- органи управління, їхню компетенцію та порядок прийняття ними рішень;
- порядок вступу та виходу з Товариства, а також інші відомості, які не суперечать закону.

Приблизна структура виглядає наступним чином:

1. Загальні положення
2. Юридичний статус товариства
3. Мета та предмет діяльності
4. Статутний капітал
5. Майно товариства
6. Учасники товариства. Порядок вступу до товариства та виходу з

нього

7. Порядок розподілу прибутків та покриття витрат. Виплата дивідендів

8. Органи управління товариством

9. Господарська, економічна, зовнішньоекономічна діяльність товариства

10. Комерційна таємниця

11. Облік і звітність

12. Припинення діяльності товариства

2.2 Методичні основи оподаткування та обліку на малих та середніх підприємствах

Від обрання організаційно-правової форми буде залежати не лише процедура реєстрації, взаємовідносини з власниками, але й ведення обліку та особливості оподаткування.

МСП часто обирають спрощену систему оподаткування, це спеціальний податковий режим, який встановлює умови нарахування та сплати податків та подання звітності.

Податковим кодексом України визначено декілька груп платників єдиного податку (таблиця 2.1.) [15].

Таблиця 2.1 – Групи єдиного податку згідно ПКУ

Група ЄП	Критерії
1	ФОПи, які не використовують найману працю, здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню і обсяг доходу яких протягом календарного року не перевищує 167 розмірів мінімальної зп
2	ФОПи, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у тому числі побутових, платникам ЄП та/або населенню, виробництво та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства, за умови, що протягом календарного року відповідають сукупності таких критеріїв: не використовують працю кількість працівників не перевищує 10 осіб; дохід не перевищує 834 розміри зп

3	<p>ФОПи, які не використовують працю найманих осіб або кількість працівників не обмежена, та юр. особи - суб'єкти господарювання будь-якої ОПФ, у яких протягом календарного року обсяг доходу не перевищує 1167 розмірів мінімальної зп;</p> <p>електронні резиденти, які зареєструвалися як ФОП, здійснюють господарську діяльність з надання послуг, виробництва та/або продажу товарів виключно на користь нерезидентів України, за умови що протягом календарного року вони відповідають сукупності таких критеріїв:</p> <p>не використовують працю найманих осіб – громадян або резидентів України;</p> <p>не отримують доходи з джерелом походження з України, крім пасивних доходів;</p> <p>дохід не перевищує 1167 розмірів мінімальної зп;</p>
4	<p>сільськогосподарські товаровиробники:</p> <p>а) юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми, у яких частка с/г товаровиробництва за попередній) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків;</p> <p>б) ФОП, які провадять діяльність виключно в межах фермерського господарства, зареєстрованого відповідно до Закону України "Про фермерське господарство" [20], за умови виконання сукупності таких вимог:</p> <p>здійснюють виключно вирощування, відгодовування с/г продукції, збирання, вилов, переробку такої власно вирощеної/відгодованої продукції та її продаж;</p> <p>провадять господарську діяльність за місцем податкової адреси;</p> <p>не використовують працю найманих осіб;</p> <p>членами фермерського господарства такої фізичної особи є лише члени її сім'ї;</p> <p>площа с/г угідь/земель водного фонду у власності членів фермерського г-ва становить не менше 0,5 гектара, але не більше 20 гектарів сукупно.</p>

Тож при виборі системи оподаткування варто зважати на такі фактори як: вид діяльності, контрагенти, кількість працівників, обсяг доходів тощо. За цими критеріями також потрібно слідкувати, обираючи ту чи іншу групу платника єдиного податку, щоб не порушити умов перебування на відповідній системі та групі.

Залежно від обраної системи оподаткування підприємці сплачують такі платежі:

1. На загальній системі оподаткування:

Податок на доходи фізичних осіб – 18%

Військовий збір – 1,5%

Єдиний соціальний внесок – 22%

2. На спрощеній системі оподаткування сплачується:

Єдиний соціальний внесок – 22%

Порядок нарахування та сплати податків із заробітної плати найманих працівників не залежить від обраної системи оподаткування.

Єдиний податок залежно від групи (1 група – не більше 10% від рівня прожиткового мінімуму, для 2 групи – не більше 20% від рівня мінімальної заробітної плати, для 3 групи – 3 відсотки доходу (у разі сплати ПДВ) та 5% без сплати ПД, для платників єдиного податку четвертої групи розмір ставок податку варіюється та на нараховується на базу оподаткування (на гектари сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду) та залежить від категорії (типу) земель, їх розташування.

Стосовно ведення обліку, фінансовий облік є обов'язковим для ТОВ згідно законодавства, проте ФОП також зобов'язаний вести облік власних доходів. Залишається і вимога щодо первинного обліку, адже фізична особа-підприємець повинна мати первинні документи, що підтверджують надходження товару, а також отримання виручки. Підприємці 3 групи зі ставкою ЄП 5% ведуть облік лише доходів, а зі ставкою 3% (зі сплатою ПДВ) – мають вести облік доходів та витрат. При цьому єдиний податок все одно сплачується від суми доходу (тобто база оподаткування не зменшується на суму витрат). Але іноді підприємцю вигідно бути платником ПДВ, це пов'язано зі співпрацею з контрагентами – ТОВ та ФОП на такій же групі, це відіграє роль у тендерах та при обранні підрядника з-поміж конкурентів. ФОП на загальній системі оподаткування сплачують податки з прибутку (дохід мінус витрати), тому облік витрат має важливе значення.

Ведення обліку у ТОВ здійснюється бухгалтером або окремим відділом, ФОП зазвичай веде облік самостійно або може віддати цей процес на аутсорсинг.

Основні відмінності між спрощеною та загальною системою оподаткування для МСП (у даному випадку для ТОВ) наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Основні відмінності систем оподаткування для юридичної особи суб'єкта МСП

Ознака	Загальна система оподаткування	Спрощена система оподаткування (3 група, юр.особа)
База оподаткування	Доходи-Витрати=Прибуток	Валовий дохід
Ставка податку	18% ПДФО	3% або 5% (залежно від статусу платника ПДВ)
Періодичність сплати	Щорічно (щокварталу для певних категорій)	Щоквартально
Обмеження	Відсутні	Річний дохід не більше 8 285 700 грн (у 2024 році)
Податки з найманих працівників	22%-ЄСВ (сплата підприємством) 18% ПДФО та 1,5% військовий збір (сплачується працівником)	
ПДВ	Добровільно, обов'язково у разі перевищення порогу в 1 млн грн. оподатковуваних операцій протягом 12 місяців	У разі обрання ставки 3%
Звітність	Податкова, фінансова, статистична, зарплатна	
Первинний облік	Обов'язково	
Форма ведення обліку	Повний облік	Спрощений облік
Продаж алкоголю	8000 грн адміністративний збір	8000 грн адміністративний збір, проте можливий продаж лише пива та столових вин
Ліцензія на тютюнові вироби	2000 грн	Продаж заборонено

Окрім зазначених моментів та обмежень при виборі системи оподаткування перш за все варто зважати на рівень доходу та витрат.

Для прикладу розглянемо 3 ситуації для підприємства (юридична особа), що обирає систему оподаткування.

Наприклад, валовий прибуток за місяць становить 200 тисяч гривень

Прибуток може становити: 25% (50000 грн), 27,8% (55600), 30% (60000)

Таблиця 2.3 – Обрання системи оподаткування

Рівень прибутку	Спрощена система зі ставкою 5%	Загальна система оподаткування
Варіант 1	$200000 \times 5\% = 10000$	$50000 \times 18\% = 9000$
Варіант 2	$200000 \times 5\% = 10000$	$55600 \times 18\% = 10008$
Варіант 3	$200000 \times 5\% = 10000$	$60000 \times 18\% = 10800$

Таким чином можемо зробити висновок, що загальна система оподаткування буде доцільною у тому разі, якщо прибуток буде нижчим за 27,8%. У інших випадках спрощена система буде вигіднішою за умовою дотримання всіх вимог і обмеження щодо перебування на даній системі та групі.

У подальшому в ході провадження діяльності є можливість змінювати систему оподаткування (не частіше, ніж раз на рік) або здійснювати перехід між групами єдиного податку. Якщо для прикладу, підприємець, який перебуває на 2 групі платників єдиного податку, і він розраховує та розуміє, що не зможе вкластися в ліміт максимально допустимого доходу за поточний календарний рік, він може подати заяву про перехід на 3 групу єдиного податку. Але треба слідкувати за строками подання таких заяв (не пізніше 15 днів до початку нового календарного кварталу), а також зважати на зміни, що будуть слідувати такому переходу (зміна періодичності подання податкової звітності, ставки та строки сплати податкових платежів). Зокрема, платники єдиного податку 1 та 2 групи подають до контролюючих органів податкову звітність за підсумками року (протягом 60 днів після завершення звітного періоду), платники 3 групи подають щоквартальну звітність та сплачують податок за результатами поданих звітів та визначених зобов'язань.

Якщо не прослідкувати за такими моментами та порушити умови перебування на спрощеній системі оподаткування, можна автоматично опинитися на загальній системі оподаткування та окрім цього потрапити під штрафні санкції.

РОЗДІЛ III. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

3.1 Перспективи цифрових трансформацій у бізнесових структурах

За останні два роки Україна зробила значні кроки у напрямку цифрової трансформації, попри численні виклики, пов'язані з війною та економічною нестабільністю. Незважаючи на специфіку реалій, пов'язаних з війною, ці кроки було зроблено не лише у напрямку цивільного захисту населення, але і у сферах документообігу, надання адміністративних послуг, бізнесу, державного управління, освіти, охорони здоров'я тощо.

Наявний цифровий потенціал України та електронні послуги дали змогу адаптувати й створити нові можливості для забезпечення стійкості країни в умовах повномасштабної війни. Подальший розвиток цифрових можливостей та охоплення мільйонів українців електронними послугами можуть стати каталізатором значного прогресу, наприклад хмарне зберігання даних, інструменти розробки з низьким кодом, поліпшені стандарти криптографії та європейське визнання українських цифрових облікових даних, що вимагає своєю чергою врегулювання питань на законодавчому рівні [22]. Цифрові трансформації в українському бізнесі відіграють ключову роль у зміні підходів до ведення бізнесу, оптимізації процесів та підвищенні ефективності.

За результатами маркетингового дослідження Think with Google, тільки у 2021 році eCommerce-сфера у світі зросла на 30%. Онлайн-контент із кожним роком стає все доступнішим. А споживачі все частіше вивчають інформацію про товар, послугу або бренд в Мережі, перш ніж щось придбати або замовити [4]. Зростання використання інтернету та мобільних технологій сприяє розвитку електронної комерції. Багато українських компаній активно розширюють свою онлайн-присутність та надають можливість клієнтам

здійснювати покупки через Інтернет. Електронна комерція є лише одним із напрямків цифрових трансформацій в Україні.

Ще одним напрямком цифрових трансформацій є цифровий маркетинг. Використання цифрових каналів комунікації, таких як соціальні медіа, контент-маркетинг, електронна пошта та інші, стає все більш популярним серед українських підприємств для просування своїх товарів та послуг.

Використання хмарних послуг дозволяє українським компаніям покращити зберігання даних, забезпечити доступність інформації та зменшити витрати на IT-інфраструктуру. Впровадження аналітичних інструментів та систем штучного інтелекту допомагає підприємствам в Україні здійснювати більш обґрунтовані рішення на основі даних, що призводить до підвищення продуктивності та конкурентоспроможності. Розробка та використання мобільних додатків стає все більш поширеним серед українських компаній для полегшення взаємодії з клієнтами, збільшення зручності використання послуг та покращення обслуговування.

Поряд з розвитком виникають і загрози, зокрема щодо захисту даних. Тому кібербезпека є важливим напрямком у світлі цифрових трансформацій. Українські компанії активно вдосконалюють свої системи кібербезпеки та впроваджують заходи для захисту конфіденційності та цілісності даних.

Варто зазначити, що малі та середні підприємства є більш адаптивними до цифрових трансформацій, легше можуть переорієнтуватися на електронну комерцію, аніж великі промислові одиниці. Проте цифровізація супроводжує всі господарські суб'єкти, зокрема в напрямку електронного документообігу, запровадження CRM-систем а також у напрямках, зазначених вище.

Компанію Київстар провела опитування бізнесу після повномасштабного вторгнення, частина питань стосувалася цифровізації.

Зокрема серед опитаних компаній протягом першого року війни частково чи повністю перейшли в онлайн-режим роботи 41% опитаних

мікрокомпаній, 45% малих підприємств та 55% середніх підприємств. На рисунку 3.1 відображено динаміку розвитку електронної комерції [14].

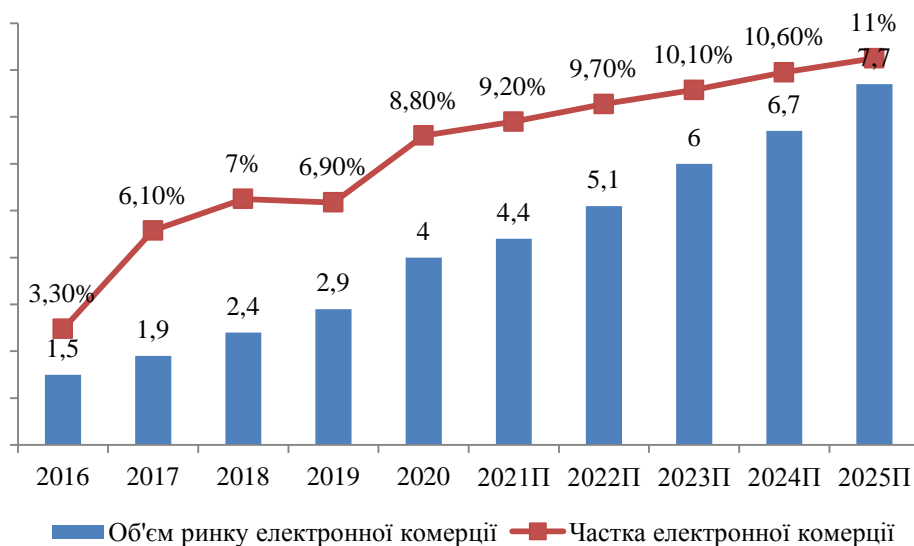

Рисунок 3.1 – Динаміка ринку електронної комерції та її частки у роздрібній торгівлі

Електронна комерція в Україні демонструє стабільний зростання та розвиток, хоча ще є багато потенціалу для подальшого розширення.

Обсяг електронної комерції в Україні постійно зростає, щороку привертаючи більше клієнтів та зростаючи обсяги продажів. Запровадження швидкісного інтернету та розвиток мобільних технологій сприяють покращенню доступності електронної комерції для широкого кола користувачів. Завдяки розвитку електронних платіжних систем та довіри до безпеки онлайн-платежів українські споживачі все частіше використовують ці технології для оплати товарів та послуг. В українській електронній комерції представлені товари та послуги різних сегментів ринку, від одягу та взуття до техніки та послуг туризму.

Структурно найбільший відсоток за обсягами електронної комерції займає електронна (27%), на ідентичному рівні знаходиться категорія «Іграшки, хобі та зроби сам», 20% припадає на одяг, взуття та аксесуари, 15%

– меблі та фурнітура, 11% – косметика, особистий догляд та продукти харчування [21].

Комісія ООН з права міжнародної торгівлі, ЮНСІТРАЛ до електронної комерції відносить такі форми господарської діяльності:

- електронний обмін інформацією (Electronic Data Interchange, EDI);
- електронний рух капіталу (Electronic Funds Transfer, EFT);
- електронну торгівлю (e-trade);
- електронні гроші (e-cash);
- електронний маркетинг (e-marketing);
- електронний банкінг (e-banking);
- електронні страхові послуги (e-insurance) [6].

Рисунок 3.2 – Тенденції повоєнного відновлення ринку електронної комерції України

Стратегії розвитку електронної комерції в Україні включають в себе різноманітні підходи та методи, спрямовані на покращення ефективності та конкурентоспроможності електронних бізнесів. Основні напрямки розвитку електронної комерції можна виокремити наступні:

1. Розширення асортименту товарів та послуг дозволяє електронним магазинам залучати більше клієнтів та задовольняти різноманітні потреби своєї аудиторії.

2. Покращення функціональності веб-сайту, зручності навігації та швидкості завантаження сприяє збільшенню конверсії та задоволенню клієнтів.

3. Оптимізація сайту для мобільних пристроїв та розробка мобільних додатків дозволяє електронним магазинам привертати більше користувачів, оскільки все більше людей використовують смартфони для шопінгу.

4. Використання даних про покупців для створення персоналізованих рекомендацій та пропозицій допомагає підвищити залученість та лояльність клієнтів.

5. Розширення каналів продажів, включаючи маркетплейси, соціальні медіа та онлайн-рекламу, дозволяє досягати більшої аудиторії та збільшувати обсяги продажів.

6. Надання високоякісного обслуговування та швидкої підтримки клієнтів допомагає зберігати і залучати нових клієнтів.

7. Використання різних стратегій ціноутворення, таких як знижки, акції та програми лояльності, може стимулювати продажі та привертати увагу клієнтів.

8. Забезпечення безпеки та конфіденційності даних клієнтів.

Таблиця 3.1 – Позитивні наслідки впливу електронної комерції для розвитку національної економіки [25].

для суб'єктів підприємницької діяльності	для національної економіки загалом
<p>можливість виходу на міжнародні ринки; економія витрат при продажу товарів; розширення асортименту товарів, послуг, наявність яких у реальному магазині забезпечити складно; можливість використання при продажу широкого спектра товарів та послуг; можливість поєднання електронної комерції з роботою реальних магазинів; можливість реалізовувати додаткові, супутні товари; можливість змінити формат обслуговування клієнтів, підвищити їх довіру та забезпечити зростання якості продукції і товарів</p>	<p>розвиток зовнішньоекономічної діяльності та залучення держави до світової економіки; створення нових робочих місць; розвиток сфери фінансових послуг, що відбувається через активне використання безготівкових розрахунків; розвиток пов'язаних сфер національного господарства (поштових послуг, сфери інформаційно-комунікаційних послуг); формування інновацій, які активно використовуються в значній кількості сфер та галузей господарства та сприяють їхньому розвитку; підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки</p>

За попередніми оцінками та даними досліджень, електронна комерція в Україні відзначалася стабільним зростанням. Наприклад, за даними GlobalData, обсяг ринку електронної комерції в Україні досягнув близько 4,5 мільярда доларів у 2020 році, що відображає значний ріст порівняно з попередніми роками [1].

Також, за оцінками експертів, відбувається зростання кількості електронних магазинів та платформ електронної комерції в Україні, що свідчить про зростання інтересу підприємств та споживачів до онлайн-торгівлі. Значну роль у розвитку електронної комерції в Україні також відіграють соціальні медіа та маркетплейси, які стають все популярнішими каналами продажів та маркетингу.

3.2 Аналіз перешкод на шляху розвитку малого та середнього бізнесу в Україні та можливі шляхи їх подолання

Малий та середній бізнес є надзвичайно важливими для економічного розвитку країни, а також є рушієм змін та інноваційного розвитку, оскільки вони можуть швидше реагувати на зміни в ринкових умовах та впроваджувати нові технології та підходи до бізнесу. Малий та середній бізнес зазвичай є найбільшим джерелом робочих місць в економіці. Вони створюють робочі місця на місцевому рівні, допомагаючи знизити безробіття та підтримуючи економічний розвиток. Малі та середні підприємства часто є частиною місцевих спільнот, підтримуючи місцеві послуги та інфраструктуру. Вони можуть впливати на соціально-економічний розвиток своїх регіонів, сприяючи стабільності та збалансованому росту.

Окрім цього МСП сприяє збереженню конкурентного середовища, що стимулює інновації та покращення якості товарів і послуг, забезпечує різноманітність виробництва товарів і послуг на ринку, що веде до більшого вибору для споживачів. У порівнянні з великими корпораціями, малий та середній бізнес може бути більш гнучкими та швидше реагувати на зміни в умовах ринку.

У цілому, малий та середній бізнес є дуже важливим елементом економічної системи, сприяючи стабільності, розвитку та інноваціям у країні.

У додатку А наведено деякі показники, пов'язані з діяльністю МСП за період 2013-2022 рр. (на період війни дані не публікуються). За період повномасштабної війни відбулося значне скорочення досліджених показників, негативний вплив можна відзначити і на кількість суб'єктів господарювання, кількість працівників та обсяги виробництва та продажів.

Серед численних проблем, з якими зіткнувся бізнес через військову агресію:

- Фізичне руйнування/знищення майна;

- Окуповані території;
- Відтік робочої сили та власників бізнесу закордон;
- Мобілізація працівників;
- Обмеження діяльності через проблеми з енергетикою;
- Обмеження діяльності та можливостей (наприклад заборона виїзду закордон);
- Логістичні труднощі;
- Фінансові труднощі (зростання цін, зниження купівельної спроможності клієнтів).

Існують ініціативи, покликані вирішити зазначені проблеми.

Зокрема держава надала пільги для МСП-платників єдиного податку.

3 березня Верховна Рада ухвалила два закони, які відтермінували сплату податків, подання звітності, запроваджували мораторій на всі види податкових перевірок та звільняли від відповідальності тих, хто не зміг вчасно сплатити податки. Для підприємств та ФОПів на 3 групі єдиного податку була можливість обрати спеціальний режим оподаткування зі сплатою 2% від доходу, також компанії, які перебували на загальній системі мали можливість перейти на такий самий режим сплати податку. Це рішення зменшило податкові надходження до бюджету, а компанії, які до цього перебували на загальній системі і так не сплачували б податки, оскільки не отримували прибутку або навіть були збитковими, при цьому розширення спрощеної системи не має позитивних ефектів для наповнюваності бюджету. СГ на 1 та 2 групі єдиного податку можуть не сплачувати податок, починаючи з квітня 2022 року, а також добровільною стає сплата єдиного соціального внеску незалежно від суми отриманого доходу чи будь-яких інших факторів.

Окрім цього створено та функціонує багато ініціатив саме для підтримки малого та середнього бізнесу під час війни, зокрема державних [24].

Таблиця 3.3 – Ініціативи з підтримки малого та середнього бізнесу

Назва держініціативи	Короткий опис
Компенсація за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб	За кожного працевлаштованого з числа ВПО держава виплачувала роботодавцю компенсацію у розмірі мінімальної заробітної плати впродовж 2 місяців (протягом 2023 року).
Єдина платформа цифрової взаємодії для допомоги в релокації бізнесу	ДП «Прозорро.Продажі» за ініціативи Мінекономіки, за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та національного проекту з розвитку підприємництва та експорту Дія.Бізнес запустили платформу цифрової взаємодії для допомоги з релокації бізнесу
Урядова програма «Робота»	Запущено офіційний сайт програми «Робота», на якому можна ознайомитись з умовами участі по кожному грантовому конкурсу та подати заявку на отримання гранту від держави.
Маркетплейс фінансових можливостей для бізнесу на Дія.Бізнес	Маркетплейс фінансових можливостей для бізнесу — це те місце, де підприємці можуть обрати для себе необхідну фінансову програму, прочитати детальні умови отримання фінансування та звернутися безпосередньо до банківських та інших установ.
Фінансування українських експортерів	Кредитна програма для компаній, які через агресію РФ потребують додаткового фінансування для реалізації експортних контрактів.
Допомога від Ради бізнес-омбудсмена	Рада бізнес-омбудсмена безкоштовно представляє та захищає законні права підприємців перед державними органами. Досвідчені юристи допомагають бізнесу вирішувати спори без суду.
Чеклист для рестарту бізнесу	Інструмент від ініціативи UA Anti-crisis допоможе зібрати інформацію про ресурси, побудувати стратегію та зробити конкретні кроки для запуску бізнесу з метою скорішого відновлення економіки України.

Окрім зазначених вище ініціатив створено багато інших проектів в Україні та закордоном для підтримки та розвитку українського бізнесу, в першу чергу малого та середнього. Це ініціативи благодійних фондів, міжнародних, різноманітні гранти. Наприклад програма підтримки стартапів,

заснованих тимчасовими переселенцями з України у Великій Британії. Крім грошей, одержувачі грантів можуть дістати правову підтримку бізнесу. Також у програмі – постійні консультації, спрямовані на розвиток нового бізнесу та створення робочих місць і можливостей для інших українців, що переселяються до Великої Британії та інших країн. Або грант для підприємців із маленьких міст та сіл. «Роби своє» – це програма підтримки бізнес-ідей від благодійного фонду «МХП – Громаді» для підприємців із невеликих міст та сіл України. Фонд планує підтримати до 50 бізнес-ідей. Учасниками можуть стати підприємці з Дніпропетровської, Київської, Вінницької, Черкаської, Львівської, Сумської, Івано-Франківської, Хмельницької, Тернопільської, Чернігівської та Волинської областей.

Гранти на суму від 50 до 100 тисяч гривень спрямовані на підтримку як підприємців-початківців, так і тих, хто вже працює (не більше чотирьох років) та хоче розширити чи вдосконалити свій бізнес.

За загальними підрахунками втрати МСП склали понад 83 млрд доларів США. Близько 10 мільйонів українців переїхали, при чому частина з них стала ВПО, а більшість виїхала за кордон.

Потреби малого та середнього бізнесу переважна кількість підприємців вирішувала самотійно. Від початку війни для підтримки роботи велика кількість компаній вжила наступних заходів:

- релокація – сотні малих і середніх підприємств було перевезено до центральних і західних регіонів через проведення військових дій;
- адаптація продукції та послуг до сучасних потреб – компанії перекваліфікувались на товари та послуги, що мають великий попит саме зараз, наприклад, виробництво продукції тривалого зберігання, пошив одягу для солдатів, виробництво БПЛА тощо;
- збільшення обсягів товарів на імпорт;
- отримання кредитування на пільгових умовах та ін.

Розвиток бізнесу малого та середнього відбувається завдяки стійкості і винахідливості підприємців, які навіть у складні часи не готові закрити власну справу [29].

Виживання малих підприємств в умовах війни може бути складним завданням, але деякі стратегії можуть допомогти їм протистояти цим викликам.

Таблиця 3.4 – Основні стратегії виживання малого та середнього бізнесу в сучасних умовах

Стратегія виживання МСП	Пояснення
Диверсифікація продуктів і ринків	Розширення асортименту продуктів та послуг може зменшити ризик в разі спаду попиту на один або декілька видів продукції. Також, розширення географії збуту може допомогти зменшити вплив військових дій на ринок.
Ефективне управління оборотними коштами	Важливо забезпечити ефективне управління фінансами та мінімізувати заборгованість. Можливо, доведеться переглянути стратегії кредитування та співпраці з постачальниками.
Збереження та розвиток клієнтської бази	Подальша робота з існуючими клієнтами, а також пошук нових можливостей для залучення нових клієнтів, може допомогти зберегти стабільний рівень продажів
Оптимізація витрат	Перегляд оперативних витрат та ефективне управління ресурсами може допомогти знизити витрати та збільшити маржинальність
Адаптація до змін у маркетингових стратегіях	Важливо переглянути маркетингові стратегії та зосередитися на тих каналах збуту, які є більш стійкими до впливу військових подій
Пошук фінансової підтримки	Деякі урядові програми або міжнародні організації можуть надавати фінансову підтримку малим підприємствам у кризові періоди
Безпека працівників та виробництва	Забезпечення безпеки працівників та виробництва в умовах війни є важливим аспектом діяльності будь-якого підприємства
Співпраця та об'єднання з іншими малими підприємствами	Взаємна підтримка та співпраця з іншими підприємствами може допомогти подолати виклики, з якими стикаються малі бізнеси в умовах війни.

Загалом, важливо виявити творчість, гнучкість та витримку у складних умовах війни, щоб зберегти та розвивати мале підприємство в Україні. Післявоєнна економіка України має орієнтуватися на потреби оборони країни (навіть якщо війна закінчиться) і зосереджуватись на розвитку інновацій.

ВИСНОВКИ

У ході написання роботи було досліджено основні нюанси створення та функціонування суб'єктів малого та середнього підприємства. Визначено сутність основних понять, основні нормативно-правові акти та органи державного регулювання у сфері господарської діяльності. Також визначено основні прогалини у цьому напрямку (недосконалість законодавчих актів та роботи відповідних органів).

Визначено суть основних організаційно-правових форм здійснення господарської діяльності та процесу їх створення та реєстрації.

Проаналізовано особливості спрощеної системи оподаткування та основних груп єдиного податку. На умовному прикладі визначено податкове навантаження для суб'єкта господарювання на загальній та спрощеній системах оподаткування на основі суми отриманого доходу та визначено найбільш вигідний варіант. Досліджено основні тенденції та динаміку щодо кількості суб'єктів малого та середнього бізнесу.

Проведено порівняльний аналіз таких форм, як ТОВ та ФОП, процедуру їхньої реєстрації, а також особливості оподаткування.

Висвітлено питання перспектив цифрових трансформаційних процесів у бізнесових структурах. За результатами проведених опитувань малого та середнього бізнесу проаналізовано основні тенденції в напрямок цифровізації, ділової активності, режиму роботи, релокації тощо. Досліджено основні стратегії розвитку електронної комерції в Україні включають в себе різноманітні підходи та методи, спрямовані на покращення ефективності та конкурентоспроможності електронних бізнесів.

Розглянуто найпоширеніші проблем, з якими стикнувся бізнес через військову агресію та основні ініціативи, покликані вирішити зазначені проблеми (фізичне руйнування майна, окуповані території, відтік робочої сили та власників бізнесу закордон, мобілізація працівників, обмеження діяльності через проблеми з енергетикою, обмеження діяльності та

можливостей (наприклад заборона виїзду закордон), логістичні труднощі, фінансові труднощі.

Виживання малих підприємств в умовах війни може бути складним завданням, але деякі стратегії можуть допомогти їм протистояти цим викликам. Запропоновано деякі стратегії виживання малого та середнього бізнесу в Україні.

Загалом, важливо виявити творчість, гнучкість та витримку у складних умовах війни, щоб зберегти та розвивати мале підприємство в Україні. Післявоєнна економіка України має орієнтуватися на потреби оборони країни (навіть якщо війна закінчиться) і зосереджуватись на розвитку інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. 10 головних челенджів для електронної комерції у 2024 році URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/10-golovnih-chelendzhiv-dlya-elektronnoyi-komertsiyi-u-2024-rotsi>
2. Enterprise URL: https://read.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-glossary-of-statistical-terms_9789264055087-en#page177
3. Entrepreneur Definition & Meaning URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/entrepreneur>
https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/elect-com/05-89450_Ebook.pdf.
4. Insights. Ideas. Inspiration. URL: <https://www.thinkwithgoogle.com/>
5. Ukraine: Digital resilience in a time of war. URL: <https://www.brookings.edu/articles/ukraine-digital-resilience-in-a-time...>]
6. UNCITRAL (1999) Model Law on Electronic Commerce with Guide to Enactment 1996 with additional article 5 bis as adopted in 1998. United Nations publication. URL:
7. Автоматична реєстрація ФОП URL: <https://diia.gov.ua/services/reystraciya-fop>
8. Ангел Є. Річна фінзвітність: оприлюднення. *Податки &бухоблік*. 2024. № 11
9. Безугла Л. С. Механізми державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 6. С. 89-92
10. Бізнес відновив позитивні оцінки своєї діяльності у березні 2024 року — опитування НБУ URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/biznes-vidnoviv-pozitivni-ocinki-svoei-dialnosti-u-berezni-2024-roku-opituvanna-nbu>
11. Живко З. Підходи до тлумачення понять «підприємництво» та «підприємницька діяльність» через призму функцій економічної системи. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 31–34
12. Класифікатор організаційно-правових форм господарювання URL: <https://buhgalter911.com/uk/spravochniki/klassifikatory/kopfg/>
13. Класифікація підприємств URL: https://services.dtkr.ua/catalogues/other_dov/23-klasifikaciia-pidprijetstv
14. Коли онлайн-продажі заміняють традиційні походи в супермаркети? URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/zamovlennya-jizhi-onlayn-chi-pohid-u-supermarket-shcho-vibirayut-v-ukrajini-doslidzhennya-ta-infografika-50184388.html>
15. Податковий кодекс України: Закон України від 01.04.2022 № 698-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>
16. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні від 01.01.2024 № 996-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
17. Про підприємництво: Закон України від 11.02.2022 № 698-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>

18. Про розгляд звернення: лист Мінфіну від 04.07.2019 № 35210-01-2/17297 URL: <https://ibuhgalter.net/material/787/15529>
19. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 08.03.2024 № 2275-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>
20. Про фермерське господарство: Закон України від 20.10.2021 № 2275-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text>
21. Ринок електронної комерції в Україні: 2020 рік URL: <https://export.gov.ua/industry/review/65>
22. Середній бізнес в Україні: Terra incognita чи «схований» Mittelstand URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2023/TDF/_Medium_Business_Report_30.01.2024_UKR_.pdf
23. Статистична інформація URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
24. Український бізнес під час війни: реальна аналітика та перспективи на майбутнє у 2024 році URL: <https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid-chas-vijny-analytyka/>
25. Циброва А. Роль електронної комерції в розвитку національної економіки. *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. №29 Ч. 2.
26. Цивільний кодекс України: Закон України від 27.04.2024 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n451>
27. Вороненко В. І. Обґрунтування напрямів розвитку сонячної енергетики для України // Енергоефективність та відновлювальна енергетика в Україні: проблеми управління / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. І. М. Сотник. – Суми : ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2019. – С. 72-85. – Режим доступу: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80025>
28. Вороненко В.И., Бурлакова И.М.. Эфффекты от использования энергетических природных ресурсов в странах Европейского союза и Украине. *Економіка та держава*. 2018. № 7. С. 61-66. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/70636>
29. Вороненко В.И., Горобченко Д.В. Теоретические модели анализа эколого-экономического развития. *Економічний простір: Збірник наукових праць*. 2020. № 157. С. 65-68. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83711>
30. Вороненко В.І., Гриценко П.В., Омеляненко В.А. Визначення індикаторів та рівнів регуляторної ефективності податкових інструментів на національному та світовому рівнях. Проблеми та перспективи забезпечення макроекономічної стабільності : монографія / за ред. С. В. Леонова і М. М. Бричко. Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 65-75. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/90488>
31. Вороненко В.І., Кубатко О.В., Ковальов Б.Л., Гриценко П.В., Омеляненко В.А. Динаміка цифрової трансформації соціально-економічних

та екологічних систем. *Агросвіт*. 2022. № 15-16. С. 15-22.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89229>

32. Гриценко П., Коваленко Є., Вороненко В., Смакоуз А., Степаненко Є. Аналіз дефініції «зміни» як економічної категорії. *Механізм регулювання економіки*, (1 (91), 92-98. URL: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.91.07>

33. Дяченко, А. В., Карінцева, О. І., Тарасенко, С. В., Харченко, М. О., Мазін, Ю. О., Кисильова, К. С. Формування інноваційного інструментарію економічної політики в умовах розвитку світової економічної кризи 2019-2020 рр. в Україні // *Механізм регулювання економіки*. 2021. № 3. С. 21-40. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.93.02>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85737>

34. *Економіка і бізнес : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, О. І. Карінцевої*. Суми : Університетська книга, 2021. 316 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83721>

35. *Економіка розвитку: європейський досвід упровадження досягнень Industries 3.0, 4.0 та 5.0. : навч. посіб. / за ред. Л. Г. Мельника, Ю. М. Завдов'євої*. Суми : Університетська книга, 2022. 608 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91525>

36. *Економіка та бізнес-інновації: підручник / за ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника, д.е.н., проф. О. І. Карінцевої*. – Суми : Університетська книга, 2023. – 702 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91523>

37. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Пономарьова, Г. С. Підвищення ефективності бізнес-процесів на виробничому підприємстві // *Механізм регулювання економіки*. 2020. № 4. С. 58-69.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83754>

38. Лукаш, О., Дерев'янку, Ю., Васильєва, Т., & Танащук, М. (2022). Формування конкурентного середовища у освітньому просторі: роль освітніх провайдерів. *Механізм регулювання економіки*, (3-4(97-98), 31-39. <https://doi.org/10.32782/mer.2022.97-98.08>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/90532>

39. Мельник Л. (2021) *Сучасні тренди економічного розвитку: Досвід ЄС та практика України: підручник / за ред. Л. Г. Мельника*. Суми: ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2021. 432 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89235>

40. Мельник Л. Г., Маценко О. М., Дериколєнко О. М., Кириленко М. В., Стародуб І. А. *Економіка підприємств, територій та макроекономічних систем в умовах цифрових трансформацій: від стабільності й лінійного мислення до антикрихкості та нелінійного, інноваційного мислення // Механізм регулювання економіки*. 2021. № 3. С. 67-78. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.93.06>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/87532>

41. Мельник, Л. (2022). Росія – країна, побудована на порушенні божих заповідей: погляд економіста . *Механізм регулювання економіки*, (3-4(97-98),

- 141-150. <https://doi.org/10.32782/mer.2022.97-98.10>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/90536>
42. Мельник, Л., Ковальов, Б. (2020). Проривні технології в економіці і бізнесі (Досвід ЄС та практика України у світлі III, IV, і V промислових революцій. Сумський державний університет, с. 180.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>
43. Ніколаєв С.О., Вороненко В.І., Ковальов Б.Л., Гриценко П.В., Одеволе О.О. Блокчейн як фактор цифрової трансформації економіки України. Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». 2021. №2. С. 16-23. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85043>
44. Омеляненко В.А., Литвиненко С.М., Вороненко В.І. Аналіз потенціалу конвергенції біо- та нанотехнологій в космічній галузі (національний та міжнародний аспект). Інновації і трансфер технологій: методи, моделі та механізми управління: колективна монографія / за ред. д.е.н. В.А. Омеляненка. Суми: Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань, 2023. С. 284-296.
45. Сотник І. (2018) Підприємництво, торгівля та біржова діяльність / І. Сотник, Л. Таранюк. – Суми: Університетська книга, 2018. – 572 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>
46. Сучасні тренди економічного розвитку. Книга 1: Трансформації економічних систем: досвід ЄС в реалізації Industries 3.0, 4.0, 5.0: навчальний посібник / за ред. Л. Г. Мельника. Суми: Університетська книга, 2022. 608 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91526>
47. Сучасні тренди економічного розвитку. Книга 2: Кращі практики ЄС для сестейнового розвитку : навч. посіб. / за ред. Л. Г. Мельника, Ю. М. Завдов'євої. Суми : Університетська книга, 2022. 608 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91527>
48. Babenko V., Matsenko O., Voronenko V., Nikolaiev S., Kazak D. Economic prospects for cooperation the European Union and Ukraine in the use of blockchain technologies. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism. 2020. № 12. С. 8-17. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83746>
49. Hrytsenko P., Voronenko V., Kovalenko Ye., Kurman T., Omelianenko V. Assessment of the development of innovation activities in the regions: Case of Ukraine. Problems and Perspectives in Management. 2021. 19(4). P. 77-88.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85729> (SCOPUS)
50. Hrytsenko, P.V., Kovalenko, Y.V., Voronenko, V.I., Smakouz, A.M., Stepanenko, Y.S. Analysis of the Definition of “Change” as an Economic Category. Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 1. С. 92-98.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/84025>
51. Ji, Z., & Sotnyk, I. (2023). Economic analysis of energy efficiency of China's and India's national economies. Mechanism of an Economic Regulation, (1(99), 11-16. <https://doi.org/10.32782/mer.2023.99.02>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91221>

52. Jianming Mu, Goncharenko O. S., Chortok Yu. V., Yaremenko A. H. Peculiarities of Formation of the Region's Logistics Infrastructure on the Basis of Eco-Innovations Within the Framework of Stakeholders' Partnership in the Enterprise-Region-State System // Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 4. P. 22-29. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.94.03>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/87514>
53. Karintseva O. I., Yevdokymov A. V., Yevdokymova A. V., Kharchenko M. O., Dron V. V. Designing the Information Educational Environment of the Studying Course for the Educational Process Management Using Cloud Services. Механізм регулювання економіки. 2020. № 3. С. 87-97. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2020.89.07>
54. Kovalov, B., Karintseva, O., Kharchenko, M., Khymchenko, Y., & Tarasov, V. (2023). Methods of evaluating digitization and digital transformation of business and economy: the experience of OECD and EU countries. Економіка розвитку систем, 5(1), 18-25. <https://doi.org/10.32782/2707-8019/2023-1-3> <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91585>
55. Kubatko, O. V., Kubatko, O. V., Sachnenko, T. I., Oluwaseun, O. O. Organization of Business Activities with Account to Environmental and Economic Aspects // Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 2. P. 76-85. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.92.08>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85180>
56. Kubatko, O., Merritt, R., Duane, S., & Piven, V. (2023). The impact of the COVID-19 pandemic on global food system resilience. Mechanism of an Economic Regulation, (1(99)), 144-148. <https://doi.org/10.32782/mer.2023.99.22>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91371>
57. Lukash, O. A., Derev'yanko, Y. M., Kozlov, D. V., Mukorez, A. I. Regional Economic Development in The Context of the COVID-19 Pandemic and the Economic Crisis // Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 1. P. 99-107. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.91.08>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/84026>
58. Melnyk, L. Hr., Shaulska, L. V., Mazin, Yu. O., Matsenko, O. I., Piven, V. S., Konoplov, V. V. Modern Trends in the Production of Renewable Energy: the Cost Benefit Approach // Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 1. P. 5-16. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.91.01>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83761>
59. Melnyk, L., Karintseva, O., Kubatko, O., Derev'yanko, Y., & Matsenko, O. (2022). Restructuring of socio-economic systems as a component of the formation of the digital economy in Ukraine. Mechanism of an Economic Regulation, (1-2(95-96)), 7-13. <https://doi.org/10.32782/mer.2022.95-96.01>
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89627>
60. Melnyk, L., Kovalov, B., Mykahilov, S., Mykhailov, S., Skrypka, Y., & Starodub, I. (2022). Dynamics of reproduction of economic systems in the transition to digital economy – in the light of synergetic theory of development*. Mechanism of an Economic Regulation, (3-4(97-98)), 7-14.

<https://doi.org/10.32782/mer.2022.97-98.01>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/90520>

61. Melnyk, L., Matsenko, O., Kalinichenko, L., Holub, A., & Sotnyk, I. (2023). Instruments for ensuring the phase transition of economic systems to management based on Industries 3.0, 4.0, 5.0. Mechanism of an Economic Regulation, (1(99), 34-40. <https://doi.org/10.32782/mer.2023.99.06>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/91226>

62. Nesterenko V., Dolhosheieva O., Kirilieva A., Voronenko V., Hrytsenko P. «Green» vector of the economic development of the country. Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 3. C. 82-90.

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/87533>

63. Nikulina, M., Sotnyk, I., Derykolenko, O., & Starodub, I. (2022). Unemployment in Ukraine's economy: COVID-19, war and digitalization. Mechanism of an Economic Regulation, (1-2(95-96), 25-32. <https://doi.org/10.32782/mer.2022.95-96.04>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89630>

64. Omelyanenko V., Pidorychev I., Voronenko V., Andrusiak N., Omelianenko O., Fyliuk H., Matkovskyy P., Kosmidailo I. Information & Analytical Support of Innovation Processes Management Efficiency Estimations at the Regional Level. International Journal of Computer Science and Network Security. 2022. Vol. 22, No. 6. P. 400-407.

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89615>

65. Sotnyk I. M., Nahorni M. V., Maslii M. Yu., Nikulina M. P., Yehorov Y. V. Problems of Unemployment in Ukraine Under the COVID-19 Pandemic // Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 3. P. 88-96. DOI:

<https://doi.org/10.21272/mer.2021.93.08>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/87534>

66. Sotnyk, I. M., Matsenko, O. M., Popov, V. S., Martymianov, A. S. Ensuring the Economic Competitiveness of Small Green Energy Projects // Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 1. P. 28-40. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.91.03>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/84021>

67. Tambovceva, T. T., Melnyk, L. Hr., Dehtyarova, I. B., Nikolaev, S. O. Circular Economy: Tendencies and Development Perspectives // Mechanism of Economic Regulation. 2021. № 2. P. 33-42. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.92.04>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85156>

68. Voronenko V., Horobchenko D. Approaches to the Formation of a Theoretical Model for the Analysis of Environmental and Economic Development. Journal of Environmental Management and Tourism. Craiova: ASERS Publishing, 2018. Vol. 9, Issue Number 5(29). P. 1108-1119.

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/77227>

ДОДАТКИ
ДОДАТОК А

Таблиця А.1 – Окремі показники, пов'язані з діяльністю МСП за період 2013-2022 рр.

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Кількість суб'єктів господарювання, одиниць										
середні	18859	15906	15203	14832	14937	16057	17751	17602	17502	14783
малі та мікро	373809	324598	327814	291154	322920	339374	362328	355708	352722	246647
Кількість суб'єктів господарювання на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць										
середні	4	4	4	4	4	4	4	5	5	5
малі та мікро	82	76	77	68	76	80	86	85	85	
Витрати на персонал, тис. грн										
середні	143542937,1	147376598,3	168829611,9	192830835,9	257196606,9	323980593,8	412934804,3	464615486,0	553782856,5	503743503,2
малі та мікро	81576047,7	75414975,5	80585699,8	89877177,9	124778215,9	154297097,4	177635986,0	195122344,2	215170979,1	189098671,7
Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг)										
середні	942923055,6	1046728694,3	1264937838,9	1622317009,1	1970221736,3	2247973656,5	2507601509,3	2509824234,9		
малі та мікро	513644147,8	616086215,8	745058778,6	1014203794,5	1319332391,1	1605385409,8	1971187073,0	2327115603,1		
Додана вартість за витратами виробництва										
середні	414308830,8	489536772,2	540215660,0	741417701,7	870095592,6	964765155,5	1182182457,6	1147683049,3		
малі та мікро	207981413,5	273266311,3	270938753,6	383978194,0	542427779,0	650790290,0	791831355,5	1057290634,3		
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб										
середні	2010,7	1686,9	1576,4	1591,7	1658,9	1641,0	1746,6	3088,4	1775,2	1429,7
малі та мікро	795,3	723,5	691,4	642,7	714,6	704,3	778,3	721,7	777,1	583,6
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн.грн										
середні	670258,5	705000,5	937112,8	1177385,2	1482000,7	1766150,4	1839875,9	2064120,7	2576371,4	2101912,0
малі та мікро	216111,4	230729,3	307450,0	361784,0	497777,1	599625,6	612370,4	704885,6	862346,3	672875,8